

УДК 94(55):327(47+57+43) «1918–1939»
DOI: 10.31651/2076-5908-2019-2-105-112

ПИЛИПЕНКО Вікторія Вікторівна,
кандидат історичних наук, старший
викладач кафедри соціально-
гуманітарних наук і професійної
психології Луганського державного
університету внутрішніх справ
ім. Е. О. Дідоренка
Orcid ID: 0000-0002-2555-542X
e-mail: viktoriia.pylypenko1991@gmail.com

ІРАНСЬКЕ ПИТАННЯ У РАДЯНСЬКІЙ І ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті проаналізовано радянську політику щодо Ірану, що формувалася за умов ізоляції Москви на європейській політичній арені та фінансової конкуренції з Англією, а з 1930-х рр. – Німеччиною і США. Розкрито, що іранська політика Москви пройшла еволюцію від наслідування імперським традиціям у вигляді укладання концесійних договорів до агресивного економічного й військово-технічного витіснення конкурентів.

Ключові слова: Персія, СРСР, Німеччина, США, концесія, нафта, «Standard oil».

Постановка проблеми. Революційні події 1917 р. призвели не лише до появи нової держави на карті світу, але й спричинили ряд трансформацій європейської й, передусім, російської політики на Близькому та Середньому Сході. Персія (з 1935 р. – Іран), починаючи з 1920-х років, перетворюється на основного фігуранта радянсько-англійської «великої гри», що набуває нового формату: економічні інтереси поступаються ідеологічним, перетворюючись на маніпулятивний чинник у справі поширення геополітичних ідеалів Лондона й Москви. При цьому держави-конкуренти вимушені були враховувати позицію самого Тегерана, що із простого спостерігача перетворився на арбітра, вдало лавіруючи між традиційними гравцями та новими економічними лідерами в особі США й Німеччини.

Дослідження джерел російсько-іранської співпраці, що на сьогодні характеризується інтегративністю інтересів обох держав на міжнародній арені, незважаючи на актуальність є не достатньо вивченими в українській історичній науці. Більшу увагу аналізу становлення радянської близькосхідної політики приділяють саме російські вчені, такі як О. А. Васильєва, Н. М. Мамедова, С. М. Алієв, Є. О. Орлов та інші. Так, О. А. Васильєва, спираючись на значну джерельну базу, здійснює ґрунтовний аналіз радянсько-іранських договорів, підписаних у 20-х роках ХХ ст., а Є. О. Орлов здійснив періодизацію становлення економічних зв'язків між Москвою і Тегераном, приділяючи значну увагу не лише економічному, а й політико-ідеологічному чиннику. Варто звернути увагу на праці Н. М. Мамедової, яка провела компаративний аналіз радянської іранської політики у період до та під час Другої світової війни.

Мета – дослідити радянсько-іранські відносини у контексті перенесення іранського питання на європейську політичну карту. Виходячи із мети дослідження автором були поставлені наступні завдання: показати спробу Кремля здійснити радянізацію Ірану; проаналізувати договори підписані між Москвою і Тегераном протягом 1921 – 1939 рр. та їх вплив на англо-американську присутність у регіоні; розкрити вплив іноземного, передусім англійського, американського, німецького, капіталу на вироблення основних напрямів іранської політики СРСР; висвітлити вплив гітлерівської Німеччини на трансформацію радянсько-іранських відносин.

Для реалізації мети та завдань дослідження нами було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи історичної науки й теорії міжнародних відносин.

До загальнонаукових методів належать аналіз, синтез, індукція, дедукція, єдність логічного та історичного, тощо. Залучення методу наукової індукції для виокремлення гео економічного й інформаційно-політологічного аспектів радянсько-іранських відносин дало можливість, синтезувавши отримані попередні висновки, зрозуміти суть близькосхідної політики СРСР та позицію Москви на міжнародній арені у вирішенні регіональних проблем, на пряму пов'язаних з Іраном.

Однак, ґрунтовно дослідити різновекторність й специфіку радянської політики в Ірані можна завдяки використанню цілого ряду спеціальних методів дослідження.

Хронологічний метод дозволив викласти зібраний матеріал у логічній послідовності, у єдиному, хронологічно вибудованому наративі. Завдяки цьому вдалося розглянути досліджувані проблеми в історичній ретроспективі, у поєднанні поточного стану справ та витоків існуючих суперечностей.

Історико-генетичний метод виявився корисним під час виокремлення ключових напрямків радянсько-іранської, англо-іранської співпраці й проникнення Німеччини в Іран.

Історично-порівняльний або компаративний метод дозволив зіставити головні завдання, що стояли перед зовнішньополітичною діяльністю США, Великої Британії, СРСР й ІРІ та визначити, як ці завдання впливали на відносини між країнами у міжвоєнний період.

Дослідження зовнішньої політики СРСР щодо Ірану було б не можливе без *методу ретроспекції*, що дає можливість відтворити складну картину міжнародних відносин на Близькому та Середньому Сході у її динамічному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Спроби радянзації Ірану. Утвердження в Росії влади більшовиків із їхньою доктриною експорту комуністичної революції, поставило на порядок денний для новоутвореної влади завдання не лише зберегти Тегеран у фарватері своєї зовнішньої політики, націленої на витіснення з регіону Великої Британії, але й революціонізувати Іран, перетворивши його на одну із радянських республік. Намагаючись переконати іранське керівництво у доцільності розширення співпраці з радянською Росією, Кремль в односторонньому порядку оголошує про анулювання англо-російського договору 1907 р., націленого на розчленування Персії й початок виведення радянських військ з її північних районів [1, 72–73]. Подібні дії Москви викликають невдоволення Англії, що з простого очікування у 1918 р. переходить до ініціювання у 1920 р. антиурядового повстання еліт Північного Ірану. Однак, ставка на прихід до влади лояльного британській короні роду не лише провалилася, але й призвела до посилення радянських позицій, що виявилися у проголошених Гілянській та Перській Радянських Соціалістичних Республік [2, 165–173].

Спроба радянлізувати Іран, хоч і виявилася нежиттєздатною, але сприяла тому, що Іран погодився переглянути умови двосторонніх договорів, підписаних ще з царською Росією.

Двосторонні радянсько-іранські договори і англо-американське суперництво. Перегляд договорів, укладених Російською імперією з Персією, що носили характер концесій, надав можливість уряду новоутвореної РРФСР заявити про свої інтереси на Близькому та Середньому Сході. Прагнення Москви зберегти контроль над отриманою у 1916 р. російським поміщиком Хоштарієм концесією для розробки покладів нафти у північних провінціях Гілян, Мазандеран, Астрабад й області Ардебіля, викликало значний спротив Тегерана [3, 27]. Ситуацію ускладнював той факт, що на нафтові поклади зазначених вище провінцій претендували американські нафтогазові компанії «Standard oil» та «Sinclair». Однак, незважаючи на досить серйозну конкуренцію з боку нафтогазових монополістів США, Кремлю вдалося зберегти контроль над північними провінціями Ірану, що входили до складу концесії, підписавши 26 лютого 1921 р. з Персією договір про дружбу.

За умовами договору ліквідувалися усі борги та зобов'язання Ірану перед царською Росією, при незмінних умовах рибної та нафтової концесій. Відтак, радянські підприємці зберігали за собою право використовувати нафтові поклади Північного Ірану для власного збагачення та представництва на світовому енергетичному ринку [4, 158]. При цьому, шаху заборонялося передавати повернені йому території, концесії й майно у володіння будь-якій третій стороні, гарантуючи тим самим безпеку й недоторканість середньоазіатським й закавказьким радянським республікам [5, 7, 255]. Зокрема, необхідність захисту прикаспійських володінь Радянського Союзу зумовила включення до тексту договору статті, що дозволяла Кремлю вводити війська на територію Персії [6, 117]. Як бачимо, договір, маючи безстроковий характер, з одного боку юридично оформлював відмову радянського уряду від матеріальних цінностей й нерівноправних умов присутності імперської Росії у Персії, а з іншого, накреслював принципи радянсько-іранської співпраці з переліком необхідних для обох держав економічних й політичних заходів, що потребували реалізації у найкоротші строки. Отже, договір 1921 р. став першою вагомою заявкою Москви на готовність захищати свої інтереси у районі Затоки. При цьому саме договір 1921 р. став перепорою для реалізації плану уряду Англії щодо об'єднання зусиль американської «Standard oil» і Англо-іранської нафтової компанії з метою отримання дозволу Тегерана, в обхід Москви, на експлуатацію нафтових родовищ Північного Ірану. Незважаючи на потужне англійське лобі в іранському уряді, меджліс змусив анулювати будь-які англо-американські домовленості як такі, що суперечать умовам радянсько-іранського договору [7, 228].

Подальшому налагодженню контактів СРСР й Персії сприяли домовленості щодо відкриття у 1923 р. Радянсько-Східної торговельної палати, покликаної створити єдиний економічний регіон на базі південних радянських республік, Персії, Туреччини, Афганістану, Монголії, Китаю та Японії [5, 81]. Діяльність торговельної палати відбувалася за умов запровадження Великою Британією через англійські торговельні монополії, високий митний тариф. Високі тарифні ставки обмежували радянський попит і одночасно значно здорожчували радянські товари, роблячи практично неможливим їх ввіз [8, 215].

Проте, незважаючи на вкрай негативні зовнішні фактори, із початком роботи торговельної палати показники радянсько-іранського товарообігу зросли на 66%, засвідчивши втрату Англією фінансової монополії у близькосхідному регіоні [9, 92, 94]. Зростання обсягів товарообороту створювало належні передумови до укладання між державами комплексного двостороннього торговельного договору, але справа далі обговорень проекту не пішла. Радянське керівництво відмову від підписання договору назвало показником «нездатності владних кіл Персії та її промислових груп вирішити практичні питання товарообігу» [5, 113].

Гальмування іранською стороною процедури підписання договору з Москвою мало під собою політичне підґрунтя: у лютому 1921 р. в Тегерані відбувся державний переворот, влада перейшла до полковника Рези-хана. Він за невеликий проміжок часу, з 1921 до 1925 рр., не лише здобув необмежену владу, але й проголосив себе спадкоємним шахом Ірану [10, 196]. Радянський Союз, аби не допустити посилення позицій в Ірані Англії та США, одразу оголосив про підтримку політики Рези-хана.

Політбюро СРСР затвердило директиву про передачу шаху 10 тис. гвинтівків, як найбільш політично виправданий крок, націлений на укріплення радянських позицій у Персії та перетворення іранської території на транзитну зону для радянських товарів [3, 237, 204, 236]. Саме з метою недопущення посилення англійської присутності в Ірані, генеральний військовий штаб СРСР 30 червня 1922 р. розпорядився направити у води Перської затоки загін військових кораблів Каспійського моря. Того ж дня командування радянського флоту

було запрошено на вечерю до губернатора провінції Гілян, під час якої неодноразово наголошувалося на дружньому характері радянсько-іранських відносин [3, 257].

Значна фінансова допомога Ірану Радянським Союзом була надана у 1924 р., коли за радянського сприяння було побудовано декілька елеваторів, рисоочисних заводів, створено Російсько-перський комерційний банк «Русперс», російсько-перське торговельне товариство «Рупето», російсько-перське бавовняне товариство «Персбавовна», російсько-перське імпортно-експортне товариство «Шарк», та ін. [10, 197]. Подібні інвестиції обґрунтовувалися радянською владою як заходи, необхідні для підйому перських виробничих сил, відродження відповідних галузей промисловості й оздоровлення внутрішньої торгівлі до конкурентоздатного рівня, спроможного протистояти монополії Англії [4, 342].

Наступного, 1925 р., СРСР, з метою недопущення проникнення англійського капіталу до Північного Ірану, здійснив спробу викупити 65% концесії Хоштарії й організувати змішане радянсько-іранське нафтове товариство. На основі концесії передбачалося створення Перського товариства Гілянської нафти, тресту Персаснафта й акціонерного товариства «Kevir-Khuryan Limited». Частка акцій в останньому мала розподілятися наступним чином: 65% акцій передавалося СРСР, 20% – Хоштарії і 10% – іранським вкладникам, серед яких був і шах Реза Пехлеві [11]. Однак, незважаючи на присутність впливового іранського капіталу, проблеми з окресленням площі та виділенням додаткового фінансування на буріння північноіранської нафти поставили реалізацію концесійних домовленостей під загрозу. Фінансові проблеми виникли на фоні англійської пропаганди про «більшовицьку загрозу» й закликів про звільнення північних провінцій Ірану від «економічного сервітуту (закабалення)» Москви [12, 165].

Загалом, вирішення спірних питань, пов'язаних із концесією Хоштарії, визначило головні риси радянсько-іранських відносин кінця 1920 – 1930-х років. На політику СРСР щодо Ірану у цей період вплинули не лише відмова іранської сторони надати акціонерному товариству «Kevir Khuryan» міжнародного статусу нафтової компанії, але й витіснення Англії з іранського енергетичного ринку американським капіталом.

Проникнення американських кампаній в Іран і позиція Кремля. Вперше економічні інтереси СРСР й США в Ірані зіштовхнулися 1924 р., коли меджліс, прийнявши Закон про основні умови нафтових концесій на Півночі Персії, надав американському експлуатаційному товариству «Sinclair» право на пошук, буріння свердловин, видобування, очищення нафти й експлуатацію нафтопродуктів із чотирьох північних провінцій [3, 11 – 12]. Кремль після провалу спільного з «Sinclair» проекту побудови транскавказького нафтопроводу з Північного Ірану у чорноморські порти опротестував надання товариству концесії. Наступного року «Sinclair», об'єднавшись з англійською нафтовою кампанією, анулювала концесію, а між Радянським Союзом та Іраном вже через рік – 1 жовтня 1927 р. було підписано новий торговельний договір строком на два роки.

Договір був побудований по принципу нетто-балансу, за яким кожна імпортна угода Ірану чи СРСР супроводжувалася аналогічною експортною транзакцією на суму, еквівалентну експорту [13, 73]. Після завершення строку дії договір пролонгований не був, а замість нього уряди держав у 1931 р. прийняли конвенцію про поселення, торгівлю й мореплавання строком на три роки. Конвенція передбачала право СРСР на використання іранської території для транзиту товарів у треті країни й транзиту до Ірану європейських товарів. Цей документ було взято за основу до підписаного 1935 р. радянсько-іранського договору про поселення, торгівлю й мореплавання. Договір, укладений на три роки, практично дублював умови 1931 р., але містив пункт про міжурядові монополійні поставки основних товарів експорту й імпорту Ірану [13, 74].

Повторний виток радянсько-американського змагання за концесії на нафтові розробки в Північному Ірані відбувся у 1936 р. на фоні заморожування радянсько-іранської співпраці по лінії товариства у Кевір-Хуріані. Як наслідок, американські компанії 1937 р. отримали концесію на розвідку покладів північних провінцій Ірану й прокладку нафтопроводу до порту Чахбахар в Індійському океані [14, 272]. Рішення про передачу концесій США збільшувало присутність американського капіталу в Ірані та негативним чином позначилось на радянсько-іранських відносинах: 1938 р. Реза-шах відмовився підписувати новий торговельний договір з СРСР, що призвело до скорочення товарообороту між двома державами [10, 197].

Вплив Німеччини на іранську політику СРСР. Окрім США, починаючи з 1938 р. вагоме місце в економіці Ірану почала займати гітлерівська Німеччина. Пронімецька орієнтація Тегерана наприкінці 1930-х рр. проявилася у будівництві німецькою фірмою «Lufthansa» повітряної лінії «Берлін – Багдад – Тегеран – Кабул» та забезпеченні іранців німецькими промисловими товарами, кадрами, технікою, в обмін на поставки зерна [15, 58-66]. Однак, подальше загострення міжнародної ситуації у зв'язку з німецькою агресією, змусило Іран зайняти позицію формального нейтралітету, а у 1940 р. відновити радянсько-іранські переговори щодо підписання нового торговельного договору.

Висновки. 1. Більшовицький переворот 1917 р. хоч і призвів до кардинальної зміни розстановки сил на міжнародній арені, але залишив незмінним спадкоємність близькосхідної політики, що утверджувалася в Росії ще за імперських часів. Перебуваючи у політичній ізоляції європейськими державами, РСФРР намагалася з одного боку, реалізувати свої революційні амбіції шляхом здійснення спроби проголошення в Ірані радянських республік, а з іншого – в умовах збереження сильних фінансових позицій у регіоні Великої Британії, змушена була вдаватися до вироблення нових засад іранської політики, свідченням чого стане відмова Москви від традиційних концесійних погоджень і вироблення нових принципів двосторонніх відносин з Іраном на умовах взаємовигідності.

2. Справжнім проривом радянського дипломатичного корпусу стало підписання 1921 р. договору між двома країнами на умовах відмови Радянської Росії від будь-яких концесійних претензій, окрім отриманої в 1916 р. російським поміщиком Хоштарієм концесії для розробки покладів нафти в північних провінціях Ірану. Цю угоду було покладено в основу радянсько-іранських відносин протягом кількох десятиріч до закінчення Другої світової війни.

3. Поступове витіснення Англії американськими монополіями змушує СРСР не лише переглядати іранську політику в бік надання Тегерану все більших преференцій, але й змінювати свою тактику на міжнародній арені від відкритих ультимативних вимог до перенесення спірних питань на площину іранського парламенту, де мало місце значне представництво радянського лобі за рахунок постачання технологій та військового обладнання.

4. Починаючи з середини 1930-х років Іран входить до сфери впливу гітлерівської Німеччини, що відводить йому ключову роль у реалізації амбітних планів на встановлення одноосібного контролю над енергетичними ресурсами. При цьому, іранська держава стає для Німеччини не лише джерелом ресурсів, але й вигідним транспортним коридором, здатним забезпечити німецьким військам значну мобільність. Однак, ірансько-німецька співпраця виявилася нетривалою, а всі спроби Тегерана маніпулювати Радянським Союзом через німецьку загрозу провалилися після підписання 23 серпня 1939 р. радянсько-німецького договору про ненапад.

Таким чином, міжвоєнний період для європейської близькосхідної політики ознаменувався посиленням конкурентного протистояння за Іран не лише традиційних

«гравців у регіоні», таких як Англія та більшовицька Росія, але й нових фінансових лідерів – США й Німеччини. Формування основ радянсько-іранських відносин відбувалося на фоні перегляду концесійних договорів царської Росії, що мали не лише подолати конкурентний тиск Лондона, але й сприяти у перспективі радянзації Ірану. Однак, проникнення американських монополій на фоні посилення німецького впливу на Тегеран змушувало радянське керівництво відмовлятися від ідей експорту революції та проводити переговори про співпрацю у виключно економічній площині.

Список використаної літератури

1. Документы внешней политики СССР. – 1965. – Т. 10. – Москва : Издательство политической литературы. – 687 с.
2. Алиев С. М. История Ирана, XX век / С. М. Алиев. – Москва : ИВ РАН : Крафт+, 2004. – 648 с.
3. Архив внешней политики Российской Федерации, г. Москва (АВП РФ), ф. 94. Референтура по Ирану, оп. 5а, п. 105, д. 1. Отчеты работников Посольства СССР в Персии, 1922 г., 377 л.
4. Рухани Ф. Нефтяная промышленность после национализации / Ф. Рухани. – Тегеран, 1998. – 794 с.
5. АВП РФ, ф. 129. Референтура по США, оп. 63, п. 317, д. 76. Исходящие ноты Посольства СССР в Иране в МИД СССР, 1977 г., 282 л.
6. Васильева О. А. Советско-иранский договор 1921 года / О. А. Васильева // Науч. ведомости Белгород. гос. ун-та. Сер.: Философия. Социология. Право. – 2014. – Т. 29, № 16 (187). – С. 113–118.
7. Васильева О. А. Проблема концессий, разграничительный вопрос и советско-иранские торгово-экономические связи в 20-х гг. XX в. / О. А. Васильева // Ученые записки Орловского государственного университета. Сер.: Юридические науки. – 2014. – №4 (60). – С. 227 – 231.
8. Юсупов И. А. Установление и развитие советско-иранских отношений (1917-1927 гг.) / И. А. Юсупов. – Ташкент: Изд-во «ФАН» Узбекской ССР, 1969. – 365 с.
9. АВП РФ, ф. 94. Референтура по Ирану, оп. 4а, п. 105, д. 1. Переписка работников Посольства СССР в Тегеране, 1922 г., 270 л.
10. Орлов Е. А. Россия и Иран в XX веке (основные этапы взаимоотношений) / Е. А. Орлов // Иран : ислам и власть. – М. : ИВ РАН : Крафт+, 2001. – С. 193–206.
11. Кочешков А. Североиранская нефть : из истории дипломатических баталий / А. Кочешков // Междунар. жизнь. – 2010. – Спецвып. : Нефть России в XXI веке. [Электронный ресурс] – режим доступа: <https://interaffairs.ru/paged/show/lukoil/sixteen> (дата обращения: 10.02.2016)
12. Алиев С. М. Нефть и общественно-политическое развитие Ирана в XX в. / С. М. Алиев. – Москва : Наука, 1985. – 302 с.
13. Торговые отношения СССР со странами Востока / ред, д. Мишустина. – Москва : Междунар. кн., 1938. – 107 с.
14. Мамедова Н. М. Советский Союз и Иран (1933–1945) / Н. М. Мамедова, Е. В. Дунаева, А. Б. Оришев // СССР и страны востока накануне и в годы Второй мировой войны. – Москва : ИВ РАН, 2010. – С. 265–315.
15. Агаев С. Л. Иран в прошлом и настоящем : пути и формы революционного процесса / С. Л. Агаев. – Москва : Наука, 1981. – 271 с.

References

1. *Documents of the USSR foreign policy.* (1965). V. 10. Moscow .: Publishing house of political literature (in Russ.)
2. Aliyev, S.M. (2004). *The History of Iran, the 20th Century.* Moscow: IW RAS: Kraft (in Russ.)
3. Archive of the Foreign Policy of the Russian Federation, Moscow (WUA RF), f. 94. Referentura Iran, op. 5a, p. 105, d. 1. Reports of employees of the USSR Embassy in Persia, 1922, 377 l. (in Russ.)
4. Rouhani, F. (1998). *Oil industry after nationalization.* Tehran (in Iran)
5. WUA RF, f. 129. Referentura USA, op. 63, p. 317, d. 76. Outgoing notes of the USSR Embassy in Iran to the USSR Ministry of Foreign Affairs, 1977, 282 (in Russ.)

6. Vasilyeva, O. A. (2014). The Soviet-Iranian Treaty of 1921. *Scientific. statements Belgorod. state un-that. Ser. : Philosophy. Sociology. Right*, 29, 16 (187), 113-118 (in Russ.)
7. Vasilyeva, O. A. (2014) The problem of concessions, the demarcation issue and the Soviet-Iranian trade and economic ties in the 1920s. Twentieth century. *Scholarly notes of Oryols State University. Ser. : Jurisprudence*, №4 (60), 227 – 231 (in Russ.)
8. Yusupov, I. A. (1969) *Establishment and development of the Soviet-Iranian relations (1917-1927)*. Tashkent: Publishing House “FAN” of the Uzbek SSR (in Russ.)
9. WUA RF, f. 94. Referentura Iran, op. 4a, p. 105, d. 1. Correspondence of employees of the USSR Embassy in Tehran, 1922, 270 l (in Russ.)
10. Orlov, E. A. (2001). Russia and Iran in the Twentieth Century (Main Stages of Relationships. *Iran: Islam and Power*. Moscow: IW RAS: Kraft, 193-206 (in Russ.)
11. Kocheshkov, A. (2010). *North Iranian oil: from the history of diplomatic battles*. Intern. a life. Special issue. : Oil of Russia in the XXI century. Retrieved from <https://interaffairs.ru/paged/show/lukoil/sixteen> (in Russ.)
12. Aliyev, S.M. (1985). *Oil and the socio-political development of Iran in the twentieth century*. Moscow: Science (in Russ.)
13. Mishustina, D. (1938). *Trade relations of the USSR with the countries of the East*. Moscow: Intern. Prince (in Russ.)
14. Mamedova, N. M. (2010). *The Soviet Union and Iran (1933–1945)*. Moscow: IW RAS (in Russ.)
15. Agaev, S. L. (1981). *Iran in the past and present: ways and forms of the revolutionary process*. Moscow: Science (in Russ.)

PYLYPENKO Viktoriya, Candidate of Sciences (History), assistant Professor, Department of Social Sciences, Humanities, Professional Psychology, Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O.Didorenko

IRANIAN QUESTION OF SOVIET AND EUROPEAN POLITICS IS IN AN INTERMILITARY PERIOD

Abstract. Introduction. *The end of the Ukrainian revolution of 1917-1921 by a victory of Bolshevik Russia promoted not only the emergence of the new state on the international scene which had the ambitions of the world leader, but also provoked the expansion of the horizons of a big game between Moscow and London to the Middle East. Having considerable deposits of oil and, actually, controlling the transit corridors of the states of the Persian Gulf, Iran, since 1921, becomes the main point of opposition between the Soviet Russia and England, and from the moment of Hitler's Germany interest, comes to the agenda of the European Middle East policy. However, despite a key role in a formation of foreign policy doctrines of the Soviet Union, England, and further - the USA and Germany, the Iranian factor in the policy of the post-war Europe half learned and needs the further research.*

Purpose. *On the basis of the foregoing, the purpose of the article is to investigate the Soviet-Iranian relations in the context of the transfer of the Iranian question to the European political map.*

Methods. *The solution of the specific research objectives passed through the use of the general and special scientific methods of the historical science and international relations theory. The analysis, synthesis, induction, deduction, the logical and historical unity belong to the general scientific methods. The attraction of a of scientific induction method for allocation of the geo-economical, information and political aspects of the Soviet-Iranian relations, gave the chance, after having synthesized the conclusions received earlier, to understand an essence of the Middle Eastern policy of the USSR and a position of Moscow on the international scene in the solution of the regional problems, which were directly connected with Iran.*

However, in details it is possible to investigate the multidirectionality and specifics of the Soviet policy in Iran, thanks to a number of special methods of the research: chronological, historical and system, historical and comparative, historical and typological and a method of a flashback.

Results. *In the course of writing of the article it was defined that the Iranian policy of the USSR was hereditary from the imperial Russia and it was directed to prevention of England's control over oil*

pools and transit trade through the Persian Gulf controlled by Tehran. However, the formation of the Versailles and Washington system in the international relations gradually brought out of a shadow the USA and Germany in the Middle East, turning them into the number of the powerful rivals of Moscow and London. Strengthening of the challenge of the economically active states promoted the transformation of the Middle Eastern strategy of the USSR. New aspects of the Soviet-Iranian relations, developed in the 1920th years will lay the foundation of the economic doctrine of the Kremlin to the date of the Islamic revolution of 1979 and will become a reliable basis of a gradual replacement from Tehran of English and later the American capital.

Originality. *The scientific novelty of this research consists of that the author tries to generalize the main aspects of the formation of the Soviet-Iranian relations in the first half of the 20th century, the formation of which happens against the background and under the influence of the reformatting of a system of the international relations in general and the European regional policy in particular.*

Conclusion. *So, the formation of the Soviet-Iranian relations happened against the background of the revision of concession agreements with the imperial Russia, in conditions of the constant competitive opposition for the control over the energy resources from England, which had stable financial interests in this state, and the ambitions of Germany which sought to establish the individual control over all states of the Persian Gulf. The subject needs the further studying, especially in the matter of the Soviet-German opposition for the control over the Middle East region.*

Keywords: *Persia, USSR, Germany, USA, concession, oil, Standard oil.*

Одержано редакцією 21.10.2019
Прийнято до публікації 30.10.2019